

Гуменюк А.Г.*

МІЖНАРОДНІ ДИПЛОМАТИЧНІ ПОШУКИ ШЛЯХІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮГОСЛАВСЬКОЇ КРИЗИ І РОЛЬ ООН У ВТІЛЕННІ В ЖИТТЯ ДОСЯГНУТИХ УГОД

У статті розглянуто проблематику врегулювання югославської кризи зусиллями ООН.

Ключові слова: ООН, югославська криза, врегулювання, угода.

В статье рассмотрена проблематика урегулирования югославского кризиса усилиями ООН.

Ключевые слова: ООН, югославский кризис, урегулирование, соглашение.

The present article deals with the problem of settlement of the Yugoslavian crisis within the UN frameworks.

Key words: UN, Yugoslavian crisis, settlement, treaty.

24 липня 1992р. Рада Безпеки запропонувала «європейському співтовариству розширити співробітництво із Генеральним секретарем ООН в зусиллях по сприянню врегулюванню конфліктів» на території колишньої Югославії. РБ також звернулася до ЄС із пропозицією «вивчити можливість розширення і активізації Конференції [по колишній Югославії] з метою надання нового імпульсу пошукам узгоджених рішень щодо розблокування Балканської кризи. У цьому зв'язку 26-28 серпня 1992 року в Лондоні було скликано Міжнародну конференцію по колишній Югославії (МККЮ) під егідою Об'єднаних Націй і Європейського співтовариства.

Конференція виробила принципи врегулювання конфліктів на основі мирних переговорів і створила Постійний комітет (ПК), який на спільній основі очолювали Особистий посланець Генерального секретаря ООН Сайрус Венс і представник ЄС лорд Оуен.

Постійний комітет зосередив свою діяльність на дипломатичному врегулюванні конфлікту. Починаючи із вересня 1992 року Співголови Постійного комітету проводили напружені переговори в рамках робочої групи по Боснії і Герцеговині. Вже 4 січня 1993р. на Женевському раунді переговорів Співголови Постійного комітету запропонували сторонам боснійського конфлікту проект Пакету документів в якості основи для встановлення справедливого і тривалого миру в Боснії і Герцеговині. Проект отримав назву Мирного плану Венса-Оуена і складався із трьох елементів: конституційних принципів врегулювання, карти, яка пропонувала розділити країну на 10 провінцій і проекту мирної угоди.

Під час обговорення плану Венса-Оуена, співголови Постійного комітету наголосили на тому, що всі три елементи пакету слід розглядати як одне ціле і що його імплементація не є можливою без виконання всіх елементів.

30 січня після інтенсивних переговорів Президент Боснії та Герцеговини Алія Ізедбегович, лідер боснійських сербів Радован Караджич і лідер боснійських хорватів Мате

* кандидат політичних наук, науковий співробітник НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бобан підписали угоду про 9 принципів у якості основи майбутньої Конституції Республіки. Також під тиском Постійного комітету МККЮ вдалося досягти домовленості між боснійським сербами і боснійськими хорватами по ряду питань, а саме: про припинення ворожих дій, відновлення інфраструктури, відкриття маршрутів руху, відведення сил, демілітаризацію Сараєво, моніторинг кордонів. Ці положення були викладені у вигляді Мирної угоди, яку підписали обидві сторони. Центральний уряд Боснії і Герцеговині відмовився від підписання цієї угоди, мотивуючи свою позицію тим, що заходи до контролю за важкою зброєю не були достатньо ефективними. Він також, як і боснійська сербська сторона, відкинув територіальне розмежування, запропоноване Планом Венса-Оуена.

Схилити президента Ізедбеговича до підписання мирної угоди за Планом Венса-Оуена вдалося лише протягом наступного раунду переговорів у рамках МККЮ, який проходив у Нью-Йорку у лютому-березні 1993р. 3 березня Алія Ізедбегович підписав мирну угоду після того, як отримав запевнення командувача СООНО про можливість встановлення дійового контролю за важкою зброєю. Таким чином, на цьому етапі всі три боснійські сторони в цілому прийняли два елементи плану Венса-Оуена, проте карта із територіальним вирішенням конфлікту була підписана лише лідером боснійських хорватів.

Паралельно із організацією переговорного процесу по плану Венса-Оуена, Співголови ПК виробили додатковий елемент плану - угоду між боснійськими сторонами щодо управління країною на перехідний період, тобто на період між підписанням загальної мирної угоди і проведення виборів у відповідності із новою конституцією. Проект такої угоди було представлено сторонам у березні 1993 року. 3 березня боснійський уряд і боснійська хорватська сторона прийняли проект і 25 березня підписали угоду про тимчасове управління. В якості частини угоди вони також підписали карту плану Венса-Оуена, яку було дещо змінено. Боснійські серби залишилися єдиною стороною, яка відмовилась від підписання всіх компонентів плану.

25 березня Рада Безпеки привітала підписання боснійським урядом і боснійськими хорватами чотирьох документів мирного плану і закликала боснійських сербів негайно підписати всі компоненти плану Венса-Оуена, припинити насилля, наступальні бойові дії, етнічні чистки і затримання гуманітарних перевезень. РБ висловила також свою рішучість вжити необхідних заходів для досягнення згоди всіх сторін конфлікту прийняти умови мирного плану.

Наступного дня Генеральний секретар ООН у своїй доповіді Раді Безпеки відмітив, що мирний пакет, вироблений Співголовами ПК МККЮ створює єдиний можливий механізм для поновлення миру в існуючих умовах на основі справедливості і поваги до прав людини. Він звернувся із проханням до РБ схвалити план Венса-Оуена і закликати боснійських сербів до співробітництва із МККЮ через підписання карти і угоди про тимчасове управління [1].

17 квітня 1993 року РБ у своїй резолюції 820 (1993) знову привітала мирний план для Боснії і Герцеговині у тому вигляді, в якому його було узгоджено двома боснійськими сторонами, висловила тривогу у зв'язку з тим, що боснійська сербська сторона не погодилась із усіма компонентами плану. Рада Безпеки вирішили посилити санкційний режим проти Союзної Республіки Югославії, починаючи із дев'ятого дня після прийняття цієї резолюції, якщо боснійські серби не підпишуть мирний план і не припинять наступальні операції в Боснії та Герцеговині. Рада висловила свою готовність переглянути всі свої рішення про санкції проти СРЮ з метою поступової відміни санкційного режиму після того, як всі сторони конфлікту в БіГ погодяться із положеннями плану Венса-Оуена і Генеральний секретар доповість про сумлінне виконання боснійськими сербами положень відповідних угод [2].

Не дивлячись на дипломатичні зусилля Постійного комітету МККЮ, зокрема, в рамках переговорів, проведених лордом Оуеном 21-25 квітня, боснійські серби відмовилися переглянути свою позицію щодо мирного плану і 26 квітня посилений санкційний режим проти СРЮ набув чинності.

Авторка відмічає той факт, що реалізація плану Венса-Оуена передбачала здійснення широкого кола заходів, які потребували розміщення додаткових контингентів миротворчих сил ООН у Боснії і Герцеговині. Ці заходи включали припинення ворожих дій, відновлення інфраструктури, виведення військ тощо. У резолюції 820 (1993) РБ наголосила на необхідності провести підготовчу роботу по плануванню імплементації пакету документів Венса-Оуена і доручила Генеральному секретареві підготувати доповідь по цьому питанню [3].

26 квітня Генеральний секретар, виконуючи рішення РБ, доповів, що специфіка і кількість завдань мирного плану не вкладаються у планові можливості Секретаріату ООН і СООНО, тому Генеральному секретареві довелося залучити НАТО з метою вироблення детальних заходів по імплементації мирного плану. На основі попереднього аналізу експерти НАТО прийшли до висновку, що реалізація плану потребує залучення 60-75-тисячного контингенту ООН для виконання різних завдань військового характеру, які передбачені планом.

29 квітня 1993р. Співголови ПК МККЮ Сайрус Венс і лорд Оуен організували чергову зустріч сторін конфлікту в Боснії і Герцеговині. Переговори між сторонами у рамках цієї зустрічі проходили 1-2 травня і були спрямовані на досягнення згоди боснійської сербської сторони підписати всі елементи плану Венса-Оуена у відповідності із рішенням боснійських сербів переглянути на своїй Асамблеї позицію щодо мирного плану. В переговорах, крім боснійських сторін, взяли участь Президент Хорватії Франьо Туджман, Президент СРЮ Добрица Кошич, Президент Сербії Слободан Мілошевич і Президент Чорногорії Момір Булатовіч. За результатом дводенних переговорів боснійський сербський лідер погодився підписати мирний план у сукупності його елементів, проте він зауважив, що ці документи потребують схвалення Асамблеї боснійських сербів.

5 травня 1993р. Асамблея відхилила мирний план для Боснії і Герцеговини і проголосувала за проведення референдуму по цьому питанню.

Наступного дня Генеральний секретар у своїй заяві звинуватив боснійських сербів у затримці мирного врегулювання у країні і висловив переконання про необхідність посилення переговорного процесу. 7 травня Рада Безпеки підтримала позицію Генерального секретаря та підтвердила, що план Венса-Оуена залишається основою мирного вирішення конфлікту в Боснії і Герцеговині і тому боснійські серби повинні прийняти його положення.

У червні 1993р. Постійний комітет МККЮ був вимушений вдосконалити план мирного врегулювання в Боснії і Герцеговині, що було пов'язано із загостренням відносин між боснійськими хорватами, які проголосили своє бажання утворити власну республіку - «Герцег-Босна» - із центральним урядом. У відповідь на такий розвиток подій Постійний комітет повернувся до концепції Конфедерації Боснії і Герцеговини. У відповідності із цією концепцією, вперше запропонованою у березні 1992р., але відкинутою боснійським урядом, кожна із сторін - боснійські мусульмани, боснійські хорвати і боснійські серби - могла утворити автономні республіки - суб'єкти федерації Боснії і Герцеговини.

Формула боснійської конфедерації знову стала предметом дискусій у серії переговорів між сторонами конфлікту під егідою МККЮ, які відбулися у грудні у Женеві і Брюсселі. 29 грудня 1993р. Співголови Постійного комітету доповідали РБ про результати цих переговорів і, зокрема, відмітили, що сторони погодилися із ідеєю державної організації Боснії і Герцеговини як союзу 3-ох республік. Також було узгоджено, що республіка му-

мусульманської більшості повинна включати, як мінімум, 33,3 відсотка території Боснії і Герцеговини, а республіка хорватської більшості - 17,5. Всі три боснійських лідера погодилися із пропозицією Співголів дотримуватися святкового перемир'я протягом періоду з 23 грудня до 15 січня 1994р., і повернутися до Женеви після закінчення цього терміну для продовження пошуків рішення конфлікту. Сторони також погодилися створити Робочі групи для узгодження позицій до 15 січня по наступним питанням: визначення території району міста Мостар, яка повинна перейти під тимчасове управління Євросоюзу, вирішення технічних питань щодо забезпечення республіки мусульманської більшості шляхами залізничного і шосейного сполучення із річками Брчко і Сави, а також із Адріатичним морем, врегулювання питань територіального розмежування між трьома республіками. Співголови Постійного комітету МККЮ також запропонували сторонам отримати відповідні повноваження від своїх Асамблей для того, щоб угоди, які можуть бути досягнутими на наступних переговорах, набували чинності з моменту підписання.

Женевський і брюссельський раунди переговорів знову виявили розбіжності у позиціях сторін щодо вирішення територіальних питань. Так, боснійські серби запропонували свій варіант карти, у якій відводили республіці мусульманської більшості 33,56 відсотка території. Хорватія погодилася також підписати угоди про передачу порту Плоче (Карделево) у оренду мусульманам на 99 років. Президент Ізедбегович, втім, висловив переконання, що до складу мусульманської республіки необхідно включати також деякі території у східній, західній і центральній частинах Боснії та Герцеговини.

Боснійські хорвати виступили проти, вважаючи, що саме ці території є життєво необхідними для республіки хорватської більшості. Також боснійська сербська сторона заявила, що вона більше не може йти на поступки. Переговори зайшли в глухий кут.

Для усунення перепон на шляху мирного врегулювання, Співголови Постійного комітету запропонували сторонам використати арбітражну процедуру, за якою територіальна суперечка повинна була вирішуватися у арбітражній комісії, що її призначить Голова Міжнародного суду. Передбачалося, що комісія виробить рекомендації і представить їх на розгляд Ради Безпеки після імплементації мирної угоди і відведення військ за межі тимчасових кордонів. Боснійські сербська і хорватська сторони прийняли арбітражну процедуру, але боснійські мусульмани відповіли відмовою, мотивуючи свою позицію неготовністю прийняти рішення доки інші сторони конфлікту не відведуть свої війська. В результаті угоди не вдалося досягти.

У січні-лютому 1994 сторони провели черговий раунд переговорів під егідою Співголів Постійного комітету МККЮ. В ході переговорів сторони підтвердили свою відданість принципам конституційної будови країни і погодилися із умовами імплементації і моніторингу домовленостей про припинення ворожих дій. Проте у позиціях сторін залишалися суттєві протиріччя щодо розподілення близько 2% території.

Намагаючись прискорити переговорний процес, США вирішили консолідувати зусилля мусульман і хорватів Боснії і Герцеговини шляхом створення Босняк-Хорватської федерації у складі конфедерації Боснії і Герцеговини. У лютому 1994р. за ініціативи і при посередництві американської сторони в Вашингтоні було проведено серію переговорів між лідерами боснійських мусульман і боснійських хорватів за участю міністра закордонних справ Хорватії, які призвели до підписання 1 березня двох документів: Проекту угоди про створення Федерації на території Республіки Боснія і Герцеговина, де проживають мусульманська і хорватська більшості, і Проект попередньої угоди про конфедерацію між Республікою Хорватія і Федерацією. 10 травня сторони підписали Вашингтонські угоди про остаточне утворення федерації.

Генеральний секретар ООН привітав створення федерації боснійських хорватів і мусульман. У своїй заяві для преси від 1 березня він назвав таке рішення «дуже позитивною ініціативою».

Між тим, необхідність посилення миротворчої діяльності ООН і визнання Радою Безпеки того факту, що ситуація в колишній Югославії становила загрозу міжнародному миру і безпеці, визначили доцільність залучення провідних держав до зусиль ООН по врегулюванню конфлікту. У цьому контексті 25 квітня 1994 року була створена так звана Контактна група до складу якої увійшли міністри закордонних справ Франції, Німеччини, США, Російської Федерації, Сполученого Королівства, Комісар Євросоюзу по закордонним справам і Співголови ПК МККЮ. Контактна група виробила рішення по розподіленню території між босняк-хорватською федерацією і утворенням боснійських сербів («Республіка Сербська») і 6 липня ознайомила обидві сторони із своїм рішенням. Згідно із картою Контактної групи 51% території Боснії і Герцеговини відводилося федерації і відповідно 49% - боснійським сербам. Контактна група, яка була підтримана Радою Безпеки ООН і Радою міністрів Євросоюзу, також повідомила сторони, що запропонована карта повинна бути прийнятою ними без поправок, крім випадків коли сторони домовляться про інше на двосторонньому рівні [4].

23 вересня 1994р. Рада Безпеки ООН у своїй резолюції 942 (1994) привітала територіальне врегулювання для Боснії і Герцеговини, рішуче засудила боснійську сербську сторону за її відмову прийняти пропозицію Контактної групи і постановила ввести санкційний режим проти боснійських сербів. За цією резолюцією санкції мали фактично всеохоплюючий характер і поширювалися на «всі види економічної діяльності і укладення угод», крім постачання медикаментів, продовольчих товарів і інших товарів гуманітарного спрямування. Рада Безпеки заборонила також в'їзд представників влад боснійських сербів на територію будь-якої держави і висловила готовність переглянути заходи за змістом резолюції 942 (1994) якщо боснійська сербська сторона прийме карту Контактної групи [5].

У вересні уряд СРЮ після консультацій із Співголовами МККЮ погодився прийняти місію конференції для здійснення контролю за гуманітарними перевезеннями на визначених прикордонних КПП і проведення моніторингу закриття кордонів між СРЮ і Республікою Сербською для всіх інших видів товарів. 14 вересня місія МККЮ у складі 52 чоловік розпочала свою роботу і 19 вересня Співголови конференції доповіли Генеральному секретареві ООН, що федеральний уряд СРЮ в повній мірі співпрацює із місією у питаннях ефективного перекриття кордону [6].

23 вересня 1994 року Рада Безпеки у своїй резолюції 943 (1994), зважаючи на виконання СРЮ санкцій проти боснійських сербів, прийняли рішення частково призупинити дію санкційного режиму проти Союзної Республіки на 100 днів [7].

Аналіз доповідей місії МККЮ у 1995 році [8, 9, 10] свідчить про те, що Союзна Республіка Югославія фактично повністю припинила підтримку боснійських сербів. Відсутність зовнішньої підтримки суттєво послабила переговорні позиції представників Республіки Сербської і разом із військовими поразками боснійської сербської сторони створила сприятливий ґрунт для продовження переговорів.

13 лютого 1995 року Асамблея Республіки Сербської на своїй сесії в Самаку висловила готовність відновити переговорний процес по мирному врегулюванню, а 11 квітня президент Сербії Слободан Мілошевич під час бесіди із представниками Контактної групи висловився за те, що мирний пакет по Боснії і Герцеговині, запропонований Контактною групою, є реалістичною формулою загального політичного врегулювання, на базі якої видається можливим повернутися за стіл переговорів [11].

Співголови МККЮ Карл Більдт і Торвальд Столтенберг у співробітництві із країнами - членами Контактної групи активізували процес узгодження плану врегулювання і проведення переговорів із сторонами конфлікту. В результаті цієї діяльності 8 вересня 1995 року міністри закордонних справ СРЮ, Хорватії і Боснії і Герцеговини на зустрічі в Же-

неві у присутності представників Контактної групи і Співголів МККЮ підписали Угоду про головні принципи устрою Боснії і Герцеговини. Згідно з текстом Угоди, Боснія і Герцеговина поділялася на 2 утворення у складі єдиної держави - Боснійсько-Хорватської Федерації і Республіки Сербської - із територіальним співвідношенням 51:49 відповідно; обидва утворення отримували право на встановлення паралельних відносин із сусідніми державами у відповідності із суверенітетом і цілісністю Боснії і Герцеговини, і зобов'язувалися провести вибори під міжнародним наглядом, прийняти міжнародні стандарти прав людини і вирішувати взаємні суперечки через арбітраж.

24 вересня Міністр закордонних справ Німеччини оприлюднив проект врегулювання Контактної групи для Боснії, який складався із 4 фаз: підписання угоди про припинення вогню, встановлення розмежування на основі територіального розподілу 49:51, і подальше впровадження конституційного устрою Боснії і Герцеговини; забезпечення імплементації мирного плану через започаткування миротворчих сил із новим напрямом; реконструкція і відновлення країни. 5 жовтня виконання першої фази стало реальністю. За посередництвом американського представника Контактної групи Річарда Холбрука Республіка Сербська і Боснійсько-Хорватська Федерація підписали Угоду про припинення вогню і ворожих військових дій на всій території Боснії та Герцеговини.

Отже, підводячи підсумок вищевикладеному матеріалу, слід підкреслити, що успішне завершення переговорів ще раз переконали в тому, що досягнення домовленостей та їх імплементація можливі лише за умови виявлення політичної волі з боку учасників переговорного процесу, бажання йти на компроміс, суворого дотримання та виконання взятих на себе зобов'язань.

Слід також зазначити, що в Україні вітали результати зустрічей у вересні 1995р. в Женеві і нью-йоркські домовленості міністрів закордонних справ СРЮ, Хорватії, Боснії і Герцеговини щодо конституційного устрою повоєнної Боснії і Герцеговини як єдиної країни, що включатиме в себе мусульмансько-хорватську федерацію і Сербську республіку.

Література

1. Доклад Генерального секретаря ООН о деятельности Международной конференции по бывшей Югославии и мирные переговоры по Боснии и Герцеговине, 26 марта 1993 года, S/25479.
2. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/820(1993).
3. Там само.
4. Письмо Постоянных представителей Германии, Российской Федерации, Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, Соединенных Штатов Америки и Франции при Организации Объединенных Наций от 21 сентября 1994 года, S/1994/1081.
5. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/942(1994).
6. Письмо Генерального секретаря ООН от 19 сентября 1994 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1994/1074.
7. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/943(1994).
8. Письмо Постоянного представителя Хорватии при Организации Объединенных Наций от 12 января 1995 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1995/28.
9. Письмо Генерального секретаря ООН от 31 марта 1995 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1995/255.
10. Письмо Генерального секретаря ООН от 13 апреля 1995 года на имя Председателя Совета Безопасности, S/1995/302.
11. Резолюция Совета Безопасности ООН, S/RES/983(1995).